

Emil Kolben

Narodil se 1. 11. 1862 jako jedno z deseti dětí v německy mluvící židovské rodině malého obchodníka ve Strančicích u Prahy. Absolvoval vyšší reálné gymnázium v Praze a vystudoval elektrotechniku a strojnictví na německé technické univerzitě. V roce 1887 obdržel dvouleté Gerstnerovo stipendium které mu umožnilo cestovat – nejdříve po Evropě kde se seznamoval s průmyslovými podniky a potom v Americe, kde získal zaměstnání ve firmě Edison Machine Copany. (dnešní General Electric).

S Edisonem osobně spolupracoval a stal se šéfinženýrem ve vývojových laboratořích firmy, podílel se na konstrukci strojů na stejnosměrný proud a získal řadu patentů. Edison jej také po létech, v roce 1911 v Praze navštívil.

V roce 1889 se setkal při zkouškách vícefázových motorů s Nikolou Teslou, který mu předvedl výhody střídavého proudu proti Edisonem používaném proudu stejnosměrnému. Po návratu do Evropy pracoval nejdříve u švýcarské firmy Oerlikon, která vyvíjela generátory a motory na střídavý elektrický proud a tam se zabýval m.j. i přenosem elektrické energie třífázovým střídavým proudem o vysokém napětí.

Když se potom v roce 1896 vrátil do Prahy, založil ve Vysočanech vlastní firmu Kolben a spol. na výrobu elektrických strojů a přístrojů. Ve svém začátku měl tento závod jednu kancelář a provizorní dřevěnou dílnu s pětadvaceti dělníky. Stroje poháněla parní lokomobila o výkonu 35 kW.

Jedním z prvních výrobků byl třífázový alternátor o výkonu 60 kW. V té době se využití elektřiny rychle rozvíjelo, firma se rozrůstala a za krátkou dobu v nově postavené budově pracovalo více než sto dělníků.

Vybavení továrny bylo na svou dobu moderní a umožňovalo hospodárnou výrobu. Továrna budila pozornost jako pokus o kombinaci evropské a americké dílenské praxe. V roce 1898 byla firma přeměněna na Elektrotechnickou akciovou společnost a továrna rozšířena o elektrárnu, slévárnu, kovárnu, modelárnu, strojovnu a další objekty.

Výrobky, především třífázové elektromotory, se dodávaly nejen domácím zákazníkům ale především do zahraničí (do Anglie, Francie, Německa, Ruska, Nizozemí, Španělska i do zámoří) a na Světové výstavě v Paříži (1900) získaly jednu zlatou a dvě stříbrné medaile.

Na přelomu 19. a 20. století se rozhodovalo mezi užitím střídavého a stejnosměrného proudu. Oporou zastánců stejnosměrného proudu u nás byl František Křižík, a Kolbenovo postavení jako zastávce střídavého proudu nebylo lehké, protože Křižík byl osobností známou jako český vlastenec soustavně a nezištně podporující národní myšlenky.

Střídavé napětí se ale nakonec projevilo jako úspěšnější, protože bylo schopno lépe vyjít vstříc potřebám vznikajícího průmyslu a umožňovalo přenos elektrické energie i na velké vzdálenosti. Když byla první velká pražská elektrárna v Holešovicích (Ústřední elektrická stanice královského hlavního města Prahy) v roce 1899 vybavena třífázovými stroji, bylo prakticky rozhodnuto o elektrizaci země.

Na počátku dvacátého století pak Kolbenova továrna vybavila svými stroji elektrárny v Náchodě, Soběslavi, Berouně a jinde, po celých Čechách a Moravě. Do roku 1910 bylo vysočanskou továrnou vyrobeno 10 000 elektrických strojů a 70 kompletních velkých elektráren včetně rozvodů.

V roce 1921 došlo ke spojení firmy s Českomoravskou strojírnou a společnost se přejmenovala na Českomoravská-Kolben a po přičlenění továrny Breitfeld-Daněk pak vznikl koncern **Českomoravská Kolben-Daněk (ČKD)**. Kolben se stal jejím generálním ředitelem. Přes své zatížení ve vedení koncernu nezanedbával ani vědeckou práci, publikoval v odborných časopisech a nikdy neztratil kontakt s technickým vývojem.

Pro další pokrok v elektrotechnické výrobě měla velký význam smlouva o technické spolupráci s americkou firmou Westinghouse, uzavřená roku 1922. I v období celosvětové krize podnik vzkvétal a rozsah jeho aktivit výrazně ovlivňoval prosperitu a stabilitu celé meziválečné československé ekonomiky a výborně reprezentoval tento stát.

Podnik dodával nejen elektrické stroje, ale také celé elektrárenské komplexy, domácí spotřebiče, lokomotivy, vojenské tahače a další zařízení v souladu s dobovým heslem „*Vyrábíme vše, od špendlíku po lokomotivu*“. Podílel se také na elektrifikaci Slovenska, v roce 1935 zahájil výrobu velkých Kaplanových turbín a v roce 1937 vyráběl první trolejbusy pro Prahu.

Po okupaci českých zemí v březnu 1939 se Kolben musel vzdát všech funkcí v ČKD. V červnu 1943 byl deportován spolu se svou rodinou do terezínského ghetta, kde 3. července 1943. zemřel. I když závody ČKD patřily k základním pilířům českého průmyslu, nesmělo se po válce se o jejich zakladateli Ing. Kolbenovi mluvit.

Teprve po roce 1989 se mu dostalo satisfakce: jeho jméno nese jedna ze stanic metra trasy B a ulice v Praze 9. Při příležitosti oslavy 110. výročí založení ČKD mu byla 26. září 2006 odhalena pamětní deska na Vysočanské radnici.

Podnik ČKD se po válce stal jedním z našich nejvýznamnějších strojírenských závodů. Jeho výrobním programem byly elektrické stroje, polovodičové usměrňovače, velké průmyslové kompresory, lokomotivy, tramvaje (byl jejich největším výrobcem na světě), jeřáby a další strojírenské výrobky.

V době největšího rozvoje zaměstnával ve svých závodech až 50 000 zaměstnanců, ale jako u řady jiných našich průmyslových podniků nevěnoval dostatek prostředků do modernizace a výzkumu a to se projevilo nepříznivě na ztrátě odbytu výrobků po rozpadu RVHP, kdy se nepodařilo najít nová odbytiště ve vyspělých státech a svou pozici si udržel jen v některých rozvojových státech.

Po neúspěšné privatizaci v roce 1994 se podnik v podstatě rozpadl, některé jeho části zkrachovaly a část byla prodána zahraničním investorům, výrobu kolejových vozidel např. získala firma Siemens.

Areál původní Kolbenky ve Vysočanech byl po krachu výroby v letech 1998-1999 prodán skupině vlastníků, kteří jej pronajímaly k různým aktivitám (např. pro natáčení filmů). Některé budovy byly postupně rekonstruovány, jiné ponechány svému osudu a postupně chátraly.

Podle současných plánů má být část průmyslového areálu Kolbenky přeměněna na obchody, byty, nákupní zóny a pod. To asi čeká i vedlejší areál ČKD DIZ a. s.

Vypracoval ing. Jiří Valenta